

VÍSINDARÁÐ

BÁRUGÓTU 3 · 101 REYKJAVÍK · Sími 91-10233 / 10234 · TELEX 2307 ISINFO IS · TELEFAX 21331 · KENNITALA 520886-1419

Alþingi

Erindi nr. Þ 115 1641

komudagur 11 13 1992

Menntamálanefnd Alþingis
Alþingi
150 Reykjavík

Reykjavík, 9. mars 1992
AB

Málefni: Umsögn Vísindaráðs um frumvarp til laga um LÍN.

Menntamálanefnd Alþingis hefur sent Vísindaráði til umsagnar frumvarp til laga um Lánasjóð íslenskra námsmanna, sem hefur verið lagt fyrir Alþingi á 115. löggjafarþingi 1991.

Í greinargerð með frumvarpinu segir að megingilgangur þeirra breytinga, sem það felur í sér, sé að treysta fjárhagsstöðu sjóðsins til frambúðar og draga úr þeirri byrði, sem ríkissjóður hefur af sjóðnum. Gert er ráð fyrir að þessu markmiði verði náð eftir 10-15 ár.

Sá mikli vandi, sem LÍN glímir nú við, stafar af því að sjóðurinn hefur í mörg undanfarin ár þurft að taka lán með markaðsvöxtum en hefur síðan veitt vaxtalaus lán til langs tíma með takmörkuðum endurgreiðslum.

Stuðningur ríkisins við námsmenn hefur þannig verið í formi hagstæðra lána, sem ekki eru endurgreidd nema að hluta. Með frumvarpinu er ekki gert ráð fyrir grundvallarbreytingu á þessu fyrirkomulagi. Gert er ráð fyrir vöxtum á námslán og hertum reglum um endurgreiðslur, þannig að framlög úr ríkissjóði muni fara minnkandi á næstu árum.

Í frumvarpinu er ekki mótuð stefna um það hversu mikill stuðningur þjóðfélagsins við menntun ætti að vera. Hins vegar segir í greinargerð með því að stuðningur ríkis við menntun verði áfram nauðsynlegur og að hann verði veittur með vaxtaleysi á námstíma og eftirgjöf í markaðsvöxtum. Vísindaráð telur stuðning ríkisins við menntun nauðsynlegan, en telur að stuðningur við námsmenn á formi hagstæðra lána sé að mörgu leyti óheppilegur þar sem kjörin til langs tíma eru ekki ljós og þar með staða lánþegans, eins og t.d. gagnvart húsnæðislánakerrfinu.

Vísindaráð telur að heppilegra væri að koma á blönduðu kerfi hreinna námsstyrkja annars vegar og námslána hins vegar, sem gætu verið á sambærilegum kjörum og t.d. húsnæðislán eða önnur lán í þjóðfélaginu. Slíkt fyrirkomulag er haft á hinum Norðurlöndunum og virðist gefast nokkuð vel. Þar skiptist stuðningur við námsmenn nokkurn veginn til helminga á milli styrkja og lána.

Í blönduðu stuðningskerfi styrkja og lána takmarkast eftirspurn af lánskjörum. Styrklutanum er unnt að stjórna á ýmsa vegu. Til dæmis mætti krefjast ákveðins árangurs í námi, hafa styrki misháa og mismarga eftir fögum og þörfum þjóðfélagsins fyrir menntun í einstökum greinum. Einnig væri unnt að tengja styrkuppþæð við tekjur maka eða foreldra eins og sums staðar er gert í nágrannalöndunum.

Í frumvarpi til laga um LÍN er gert ráð fyrir að allt nám sé lánshæft, einnig framhaldsnám doktorsnema. Í greinargerðinni er þess þó getið að menntamálaráðherra muni beita sér fyrir endurskoðun laga um Vísindasjóð í þeim tilgangi að hann geti veitt styrki til námsmanna í langskólanámi og til greiðslu skólagjalda. Bent er á að við það ætti þörf stúdenta í framhaldsnámi fyrir námslán að minnka. Ekki verður þó séð að breyting í þessa veru mundi draga úr útgjöldum ríkisins, þvert á móti mundu þau væntanlega aukast.

ICELANDIC COUNCIL OF SCIENCE

Vísindaráð telur mikilvægt að námsmenn í langskólanámi hafi aðgang að námsstyrkjum. Slíkum styrkjum mætti hæglega koma fyrir í nýju stuðningskerfi við námsmenn, sem byggði á samblandi styrkja og lána. Mikilvægt er þó að ekki verði sjálfsafgreiðsla á styrkjum til framhaldsnáms. Þá styrki ætti aðeins að veita hæfari námsmönnum að undangengnu faglegu mati. Á Norðurlöndum hafa góðir námsmenn í framhaldsnámi aðgang að ágætum styrktarsjóðum. Má í því sambandi nefna að Danir hafa nýverið eflt sinn sjóð á þessu sviði verulega til þess að efla samkeppnishæfni dansks hugvits og iðnaðar í harðnandi samkeppni. Í fylgiskjöllum með frumvarpi um LÍN segir að Danir veiti ekki styrki til rannsóknarnáms. Rétt þykir að benda á að þetta á aðeins við um þann almenna sjóð er styrkir fyrrihlutanám.

Í þessu samhengi þykir rétt að benda á að íslenskir námsmenn í framhaldsnámi í Danmörku og Svíþjóð hafa til skamms tíma getað sótt um styrki í námslandinu í faglegri samkeppni við heimamenn. Þessir styrkir til Íslendinga hafa verið veittir vegna góðvildar nágrannaþjóðanna í okkar garð, þrátt fyrir gamalt samkomulag Norðurlandanna um að hver þjóð skuli styrkja sína námsmenn, hvar sem þeir kunna að vera við nám á Norðurlöndum. Á síðustu misserum hefur borið á því að Íslendingum hefur verið neitað um styrk vegna þjóðernis. Ástæðurnar eru væntanlega aukin fjöldi stúdenta og minna fé til skiptana. Þessi þróun gefur enn eitt tilefni til þess að stuðningur við íslenska námsmenn í framhaldsnámi verði tekinn til endurskoðunar hér á landi.

Vísindaráð sér ekki sérstök rök fyrir því að styrkir til doktorsnáms verði felldir undir Vísindasjóð. Við það gæti skapast nokkur hættu á að takmarkað fé sjóðsins mundi skerðast, en það er einkum ætlað til styrktar vísindarannsóknnum. Vísindaráð úthlutar styrkjum úr Vísindasjóði að undangengnu faglegu mati á vísindalegu gildi verkefna og hæfni umsækjanda til að stunda rannsóknir. Eðli starfsemi Vísindaráðs og LÍN er því ólíkt. Starfsmenn Vísindaráðs eru aðeins tveir. Við núverandi aðstæður er ráðið því engan veginn í stakk búð til að taka að sér þá vinnu, sem felst í veitingu styrkja til stúdenta og eftirliti með framvindu námsárangurs.

Hlutverk Vísindasjóðs er að styrkja stofnanir og einstaklinga til ákveðinna rannsóknarverkefna og vísindalegrar sérþjálfunar. Sjóðurinn styrkir einnig rannsóknarstofnanir til kaupa á tækjum, ritum og öðru er til rannsókna þarf. Vísindasjóður hefur á undanförunum árum ekki styrkt námsmenn nema í undantekningartilvikum, enda ekki í verkahring hans. Vísindasjóður hefur gegnt mikilvægu hlutverki við eflingu íslenskra vísindarannsókna á undanförunum árum og hefur umsóknnum fjölgað jafnt og þétt. Nú er svo komið að styrkir úr sjóðnum eru ekki nema um þriðjungur þeirrar upphæðar, sem sótt er um hverju sinni. Mörgum góðum umsóknnum hefur orðið að hafna. Styrkir sjóðsins hafa í vaxandi mæli farið til ungra vísindamanna, sem eru að hasla sér vöil á Íslandi að loknu doktorsnámi í útlöndum. Þannig hefur sjóðurinn reynt að koma í veg fyrir atgervisflóttu og stuðlað að því að menntun hinna ungu vísindamanna nýtist þjóðinni sem best. Þessa starfsemi sjóðsins þyrfti að efla með því að auka framlög ríkisins til Vísindasjóðs verulega.

Virðingarfyllst

Jóhannes Nordal
formaður stjórnar Vísindaráðs

Afrit:

Menntamálaráðuneytið